

Campi colorum caelestes

Rothko Bécsben

TOLNAY IMRE

Kunsthistorisches Museum, Bécs, 2019. III. 12. – VI. 30.

A festmény útja és újrateemtése

Európa nagy klasszikus múzeumaiban az évszázadok, évezredek művészeti alkotásait szemlélve a hétköznapi és ünnepek, történetek, mítoszok és álmok, uralkodók és alattvalók, szépség és eszmény anyagba foglalását csodálhatjuk immár néhány évszázada. Aztán közben rá-ráfókuszál egy-egy kor és annak néhány „mélyebbre ásó” vizsgálója valamely stílusra, témára vagy alkotóra, és ilyenkor nemcsak leporolják a sokszor egyfelének látott-gondolt múlt vagy művész, hanem új fényben világítatják meg. És nem utolsósorban megismerhetőbbé, hozzáférhetőbbé válik az újabb generációk, a kíváncsiak számára. A világ egyik legnagyobb gyűjteményével rendelkező, Európa egyik első, kifejezetten múzeumi célokra emelt épülete, a bécsi Kunsthistorisches Museum most egy modern klasszikus, Mark Rothko festészeti munkásságát mutatja be, hozza közelebb.

Éppen egy évtizeddel ezelőtt Rómában, a *Chirico és a múzeum* című kiállításon¹ egy Rothkóval nagyjából egy időben élt jelentős olasz szurrealista-metafizikus festő munkásságát, a múzeumhoz, az antikvitáshoz, a festészethez való viszonyának gondolati-képi „lenyomatait” tanulmányozhattuk. Míg Chirico a klasszikusból táplálkozó tér- és formavilág, az ikonikus jegyek viszonylatában vizsgálta elődei és alakította saját szurreális világát, addig Rothko a hagyományos táblakép alapelemeit, szakrális-meditatív mivoltát kutatta és alakította saját egyedi festészetévé, de a *festmény* mivolta és annak *újrateemtése* egyaránt fontos volt mindkettejük számára.

A bécsi Szépművészeti díszes-elegáns neobarokk előcsarnokának oszlopain lógó, emblematikus-tüzes Rothko-képet megjelenítő ponyva mögött találjuk a festő életművét felvonultató termeket: az első hosszanti tér egyik oldalán az életút állomásaiba és inspiráló tényezőibe, eseményeibe avattatunk be. A terem másik oldalán és rövidebbik falain találhatóak Rothko korai képei egy önarcképtől a rá jellemző stílusúakig. A művész az európai kultúra pilléreinek, forrásvidékeinek rajongója,

MARK ROTHKO: *Mary portréja*, 1938–1939, olaj, vászon, 91,4×71,4 cm Kate Rothko Prizel és Ilya Prizel Collection, © 1998 Kate Rothko Prizel & Christopher Rothko HUNGART © 2019

nagy ismerője volt, így idealizált antik alakjai, archaizáló szurreális tájai, iróniát, expresszivitást egyaránt hordozó korai képei a festészet útjának egyfajta újbóli bejárásáról, a „festmény” alappilléreinek újrakreálásáról tanúskodnak. Keskeny képfülkesor vezet két további nagy teremhez, ezek a beszögellések mint kis meditációs szentélyek jól működnek a metafizikai tartalmakkal és önmagunkkal való találkozásra.

A Kelet energiái és a Nyugat rendje

A modernista festészet a 19. század végi európai áramlatokban gyökerezett, a tengerentúli korai modern törekvések is nyilvánvalóan nyugat-európai művészeti területekből eredeztethetőek. A világháborúk között, majd az az után kialakuló amerikai absztrakt expresszionizmus, a New York-i Iskola, de kontinensünk nyugati művészete is hordoz azonban egy meghatározó közös vonást: számos nagy alkotója származik Európa

MARK ROTHKO: *Cím nélkül*, 1950, olaj, vászon, 230,2×128,9 cm Kate Rothko Prizel és Ilya Prizel Collection, © 1998 Kate Rothko Prizel & Christopher Rothko HUNGART © 2019

Fotó: Nemzeti Galéria, Washington

MARK ROTHKO: *No. 2*, 1947, olaj, vászon, 145,4×122,4 cm

National Gallery of Art Washington, © 1998 Kate Rothko Prizel & Christopher Rothko HUNGART © 2019

keleti felől, egy markáns energiategyéből, a keleti és nyugati zsidó-keresztény kultúra határvidékéről. Ha áttekintjük az absztrakció és a kép alapkérdéseinek 20. századi újrafelvetőit, újkonográfia-teremtőit, akkor a meghatározó nevek között Kandinszkijtől Malevicsen át a szintén vitayszki, szintén orosz–zsidó gyökerű, szintén Mark keresztnevű Chagallig számos orosz találunk, de itt említendő a korai Rothkóra nagy hatást gyakorló, örmény származású Arshile Gorky vagy a ruszin–amerikai Warhol is. A nonfiguratív festészet úttörői ugyanakkor nem újradefiniálták a kép fogalmát, nem újraírták a festészet szótárát, hanem megfestették az új, a személyes *képet*, létrehozták a kép egyetemes nyelvének *új szavait*, és *új mondatokat* fogalmaztak belőlük.

Mark Rothko sokoldalúan művelt és képzett értelmiségi volt, akit a zene és az irodalom éppúgy érdekelt, mint az antik filozófia és mitológia.² E szellemi polihisztor nyitottságát, sokoldalúságát érzük tetten akkor, ha a műveit inspiráló életút állomásait, emblematikusan letisztult, esszenciális festészetének forrásvidékeit kutatjuk. A történéssel, narratívával és

motívummal bíró képmező világától jutott el a hiánnyal terhelt és emocionálisan geometrikus viszonylatokra redukált képfelülethez.

A festő útja, a festő dolga

Rothko látása a képei alapján nem az első benyomásra megfogalmazható felülnézeti, azaz rálátás (az ókori egyiptomi kerti halastavat vagy medencét ábrázoló freskóval való látszólagos rokonsága ellenére), nem *aspektivikus* tekintet *perspektíva* helyett, hanem *belső látás*. A festő képeinek horizontja, azaz látóhatára és puha éllel határolt pulzáló színmezői mögött *belső kohéziók* által fűtött erőterek, térentítések vannak, így jóval több ez, mint pusztán festőiség. Ilyen értelemben Rothko messzebb jutott, mint a reneszánsz mesterek: akár a görög templomok arányrendszere, akár a pompeii falkeképek tanulmányozása „hagyta”, hogy az antik rend mélyen leülepedjen benne. Ha az építészet egyik küldetése a téralkotáson, hajléktervezésen túl a különböző anyagok közötti egyedi és megrendítő kapcsolatok létrehozása, akkor Rothkóval talán gondolhatjuk-mondhatjuk azt, hogy a festészet missziója a gesztusok, színfelületek közötti egyedi és megismételhetetlen viszonylatok teremtése. Bár Rothko korára még nem nyomta rá bélyegét a későbbi „anyagtalánító” virtualitás, festészetének

MARK ROTHKO: *Cím nélkül (Piros, narancs)*, 1968, olaj, vászon, 233×175,9 cm

Fondation Beyeler, Riehen, © 1998 Kate Rothko Prizel & Christopher Rothko HUNGART © 2019

ereje a helyüket, létjogosultságukat, önnön rétegzettségüket kommunikál – el-eltakaró és fel-feltáró – ecsetvonásokban lakozik. A festészet klasszikus ikonográfiai eszköztárának folyamatos vallatása, mérlegre tevése mentén jutott el a festő egyre könyörtelenebb festőiséghez. Nem túlzás Baal-Teshuva kijelentése Rothko kapcsán, miszerint a kép dráma.³

Érzéki geometria, új szakralitás

Rothko festményei a kép édeni állapotának megidézései, bár nehezen verbalizálható, ellentmondásos helyzet ez, hiszen a kép-előkép, az objektív-szubjektív kép fogalompárok kapcsán felmerül a kérdés, milyen mértékben születik a vásznon és bennünk a kép. A festői közlés őszállapota, az ábrázolás előtti és utáni kép energiamezői ezek. Tehát a narrativitáson túli vagy szavakon inneni állapotok, viszonylatok sorozatai, Bábel előtti vizuális mondatok. Az érzéki felület lüktetése, lélegzése, az egymás alól finoman áthallatszó hangok, színhullám-hosszok rezgése adja a Rothko-képek többletét, erőterét. Ebben a festészeti geometriában a lehetőfinom határterületek és találkozásai a

főszereplők, a színmező emberi tökéletlenségű mezsgyéken keresi saját fizikai és spirituális határait. Nem a színről színre látás, hanem a színinterferencia és annak megélése itt a legfőbb történés. Ma, amikor nap mint nap fontos vagy jelentéktelen, de többnyire mulandó történések milliárdjait rögzítjük úgynevezett képek milliárdjaiként, és ezek töredékéből – még így is rengetegből – készülnek úgynevezett műalkotások, fel kell értékelődnie a fajsúlyos-hiteles (festői) gesztusoknak. Hogy szellemi-fizikai „csomagjainkból” mi marad, és mi enyészik el, az egyfelől izgalmas, másfelől kétes, kérdéses. Az egyik bizonyosság, hogy Mark Rothko különböző arányú, puhább-keményebb élű, derékszögű színmezőket társító monumentális képtáblái szilárd és tartós spirituális-vizuális útravalót adnak, melyekért érdemes újra kelnii.

Jegyzetek

- 1 De Chirico e il museo, Róma, Galleria Nazionale d'Arte Moderna, 2008. XI. 19. – 2009. I. 25.
- 2 Jacob Baal-Teshuva: *Mark Rothko (1903–1970). Pictures as Drama*, Taschen, Köln, 2019, 7.
- 3 Jacob Baal-Teshuva, i. m.

A cikk írásakor a szerző az EFOP-3.6.1-16-2016-00017 számú, „nemzetköziesítés, oktatói, kutatói és hallgatói utánpótlás megteremtése, a tudás és technológiai transzfer fejlesztése, mint az intelligens szakosodás eszközei a Széchenyi István Egyetemen” című projekt támogatásában részesült.